

Најзад, средином мјесеца септембра 1749 године владика Сава је лично посетио ванредног провидура Котора.²⁷⁾ Након повратка упутио је ванредном провидуру писмо (датирано 20 септембра 1749 год.) слиједеће садржине:

»ПППГ мој грљени,

Како смо се одвојили од вашег пресвијетлога господства, фала богу, дошли смо здраво у свој куфенат на двије уре ноћи и пуно зафаљам вашој преведрости на части, и на милости, и на доброту коју имате врху нас, а то наши мерити нијесу ка ваше добро срдце. И милост божја ти да свако добро и поштење вашој преведрости. И пуно препоручујем вашем п. г. тога нашега калуђера да бисте га чинили справит пут Млетака, како смо ве молили. И молимо г-на бога за ваше преузвишено господство.

1749 — 20 септембра
Бискуп Савва на службу²⁸⁾

Ђорђе Д. Миловић

— 0 —

ЈЕДАН ДОКУМЕНАТ О ЦРНОГОРЦИМА У ПЕРОЈУ ИЗ 1830 Г.

У доба кандиског рата (1645—1699) Црна Гора је била у не-обично тешком положају, тако да је извесан број црногорских породица заувек напустио Црну Гору и населио се у Пероју у Истри, која је тада била под млетачком влашћу.¹⁾ Наравно да је путовање половином XVII века, а особито једне избегличке ску-пине, из Црне Горе у Истру било дуготрајно и доста тешко. Ме-ђутим, Млетачка република је прилично благонаклоно прихва-тила групу избеглих Црногораца и доделила им сем земље у Пе-роју и знатну економску помоћ, тако да су Перојци у релативно кратком временском периоду успели да се економски среде и да у потпуно новим приликама заснују нови живот.²⁾

Иако су Црногорци населили Перој у једном давном, тешком и немирном добу наше историје и сместили се на најпериферни-јем делу нашег етничког територија према романском западу, они су почетком овога века још увек били очували — према сведо-чанствима М. Савића — наш народни језик и многа друга наша народносна обележја и обичаје.³⁾

²⁷⁾ Из докумената се не може разабрати ради чега је ова посјета уследила, о којим су питањима све расправљали и др. Једино се види да је овом приликом владика Сава молио ванредног провидура да му омо-гући да једног свог калуђера упути у Венецију (не зна се по ком послу).

²⁸⁾ ХА: фасц. 149/ПУМА; лист бр. 498.

¹⁾ Историски Гласник, 1—2, 1953, 45

²⁾ Записи, XVI, 79

³⁾ Летопис, књ. 266, 59

Живот Црногораца у Пероју ипак није био идилличан. Они су дуго низ година морали да одбијају покушаје католичке цркве да их поунијати. Готово пуна два века Перојци су успешно одбијали покушаје унијаћења, па чак и онда кад је на челу далматинско-истарске епархије био Бенедикт Краљевић, који је био прихватио унију и тако изневерио основне и животне интересе српског народа у далматинско-истарској епархији. Покушај унијаћења у Далмацији преко тако угледне личности као што је био Бенедикт Краљевић доживео је неуспех и због тога је царском одлуком (уз знање митрополита Стратимировића) 1829 г. за далматинско-истарског епископа био постављен дотадашњи архимандрит манастира Гомирја Јосиф Рајачић.⁴⁾

Долазак Ј. Рајачића, потоњег српског патријарха, на чело далматинско-истарске епархије, претставља значајан догађај у историји Срба у Далмацији. У то време у Пероју је био свештеник Петар Марићевић, који је 11. III. 1839 г. упутио једно писмо епископу Рајачићу у коме поздравља његов долазак за епископа далматинско-истарске епархије. Сем тога, у поменутом писму су изнесене ондашње прилике и околности у којима су живели Црногорци у Пероју. Због тога ово писмо има извесно историско значење, иако се односи на један одређени догађај и на један ужи временски период у животу Црногораца у Пероју. То су основни разлози који су ме навели да писмо П. Марићевића Ј. Рајачићу објавим у цјелини.

Ево тога писма:

Ваше Високопреосвјашченство!
Милостивејши Архипастир!

Всерадостнејше објавленије чрез које дајете ми знати како су Њиво Императорско Величество наш Всемилоствивејши Монарх Франц I благоизволили јесу вас во епископа богоспасајемја епархиј далматинскија благоутробнејше наименовати и потвердити, в последствији чегот от его Високопревосходителства господина архиепископа и митрополита Стефана Стратимирович от Кулпин во епископа посвјашчени бисте, под 3 месеца марта текушчага и лета в церкви собрану народу благочестија нашего точно и вразумително прочтах, и увједомих јако ви јесте наш закони архипастир катораго власти ми вси во Истрији живушчи восточнога православного исповеданија христијани јесми, за које ја пак уверају Ваше Високопреосвјашченство да не буду пропустити не при торжественых литургијах но и при всјакых других церковных отправленијах имја Ваше спомињати, за здравије и благоденствије Вашего Високопреосвјашченства теплија молитви богу посиљати буду. Что се пак дужности званија мојего тиче и то не буду про-

⁴⁾ Н. Милаш, Православна Далмација, Н. Сад — 1901, 551

пустити вазможно в силе мојеј бюджет, народ страху и закону божијему увјешчавати, јакоже и доселе не пропустих в том должност настављати их.

Но овај чудни и необуздани народ који се неда ничему обучити, свјашченство за ништа не почитују. Сами себе не знаду уважавати, тако и свјашченическу у сваком случају чест њиову умалити и важнејши карактер свјашченега имена помрачити старајутса, по њиховом легкомислију и богомерској глупости многе до данас бједе и свакога рода безчестија чину свјашченическому нанели и не престајут наносити. Узрок тому јест овај: будући да овај народ прешо је из Черне Горе у Истрију у 1657 лету. Како су дошли у Перој таки су били принуђдени правдати се за закон Римљанима који су хотели да их оброте у свој католички закон, како што се види из овог извода којег Вам шаљем у копији на италијански језик. Но срећа велика да су свагда имали такове свјашченике који су и знали бранити и сачувати отог зла. За церков филијалну која је овде у селу били су принуђдени правдати се с Римљани више 130 лета док су добили дозвољење да је могу озидати, и то све због закона и церкве парохиадне у Поли која је два сата у растојанију от Пероја, јербо Римљани били су ради да Перојци само у Поли имаду церков, пак да их окрену у своју папску веру, по начину они 50 гречески фамилија који су формирали у старо доба парохију у Поли, и који су прешли из Кипра и Кандије у Поли 1580 лету. Но сад од сви они 50 фамилија гречески не има ни једна у Поли от нашег православног закона, кроме сама церков, која је заостала Перојцем, будући да у оно време Перојци друге церкве нису имали. Докле је год церква у Поли, всегда чемо бити у пасности в призријениј закона и свјашченство никогда не будет имети својега постојаного мира. Церков ова служи нам више за соблазн нежелли за богослуженије, јербо у њој се не служи за друго разве удовлетьворити Римљаном, и то кад бива служба у Поли не бива у Пероју, а кад бива у Пероју не бива у Поли, на против того сваког царског праздника мора се служити у Поли, и то више крати без ни једног христианина у церкви кроме свјашченика и служитеља церковног. Страшне седмице то јест на велики пјаток, велику суботу и на светлое васкресеније, мора се у Поли правило совершавати. Не знам зашто да мора правило совершавати се онамо гди народа нема, а на против онамо гди је народ да стоје аки живине без правила. Сад остављам на блогоразужденије Вашего Високопреосвјашченства је ли ово сходно с богослуженијем богоматере церкве. Но сме ли парох зато что проговорити? Боже сахрани, таки процес противу пароха будући тако под крепљени од Римљана. Духови немирни који су навикли терати процес буди с ким, не могу мировати ако нису ским год у процес. У 1812, 1815, 1816 легма било је Перојаца по свим тамницама, то јест у Ровињу, Каподистрији, Триесту и Лајбаку, било би и много отишло на смерт, да ја нисам посвуд летио, најпосле и у Лајбаку и на мом

собственом строшку, и тако ми је дело за руком изишло да сам их све ослободио и кући њивој довео. У 1816 и 1822 летма такожде сам их от два велика процеса куртариса, који су трајали први за десетину с римским капитулом 55 лет, други за границе са соседним селом Фазаном 44 лета, за које су потрошили неизброиме новце. После свег тога ја сам се лагкао даћеду мени Перојци благодарни бити како што су ми внешне показивали, за толика благодетанија мноју им учињенаја, то јест даћеду они желанију мојему удовлетворити, оне новце које су били принуђени процеса трошити на школу обратити, будући да у парохији ни један не зна читати нити писати. Али сам се ја трудио да би и до тога довео да буде школа, јербо има неки адвокат талијанин, који у том држи им страну који је киван противу мене због десетине и граница, који је био рад да се ти процеси никада не окончају, јербо је он отуда велику корист имао од Перојаца, а покрај њега и неки Перојци који су согласни у том с реченим адвокатом. За све ово досад речено в призренији моји парохијана ја не ишчем никакве содифакције, но само нека знате Ваше Високопреосвјашченство каквог су карактера гди који од моји парохијани, а имено Јован , Михаил Поповић и неки унијат из Поле Николај Кронопуло, код којег је на квартиру неки господин Валериј Актуариј из Задра који је у Поли за своје собствене послове. Ова тројица јесу они мутлажије који цело общество држе у смутњи. Прикљученија овди формулари списанија и парохији за 1829 лето посиљајутса, еже Вашему Високопреосвјашченству из всемилостијевишија наложенија мени должности известујем и с глубочајшим страхопочитанијем изостају Вашего Високопреосвјашченства

У Пероју 11 марта 1830

Веспокорнјејши раб и богомолец
Петер Маричевић
парох Перојски.⁵⁾

Никола Гаћеша

—0—

АНАСТАС ЈОВАНОВИЋ И ЦРНА ГОРА

Анастас Јовановић (1817—1899), творац српске литографије и један од првих фотографа у свету, провео је у Бечу најбоље године свога живота. У Беч је дошао 1838 год., као питомац Српске Државе да изучи бакрорез; напустио га је 1858., заједно са Обреновићима којима је био безгранично одан и ради којих је и остао у емиграцији за време владе Уставобранитеља. То „бечко

⁵⁾ Државни архив Задар, Списи Православне епархије у Задру — година 1830, св. 21, бр. 103